

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יג, תשכ"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

(תוספתא כלאים ג, ט). ואילו מורה הלשון, או הבלשן בתפקיד מורה הלשון, יצטרך להכריע לכאן או לכאן. אפשר שיאמר: לשון המקרא עדיפה, ואפשר שיאמר: לשון חז"ל עדיפה, ואפשר שיחליט להתיר את השימוש בשתי הצורות ויקבע, כי השם שִׁדָּה משמש גם בזכר וגם בנקבה.

נמצאנו למדים, כי מדע הבלשנות אינו עוסק ב"נכון" וב"לא-נכון". תפקידו לתאר את המצוי בלבד, ולא להביע דעה על הרצוי. אולם חיי יום יום דורשים תשובה על שאלת הנכון ועל בעיית הרצוי. כיוון שאין אנו עוסקים כאן במדע הבלשנות, אלא בשימוש הלשון למעשה, רשאים אנו לשאול, מה נכון ומה לא נכון בלשון, וחייבים אנו לענות בלא התחמקות, במה נשתמש ובמה לא נשתמש. מהו קנה המידה לקביעת נכון ולא נכון בלשון העברית שבימינו — בזאת נדון בפרק הבא.

ראובן סיוון

מונחי הלחמה ורתכות

המילון למונחי הרתכות הוא החמישי בסדרת המילונים המקצועיים של האקדמיה ללשון העברית. קדמו לו מילוני המוסיקה, המכוננית, הטלפון והאנטומיה, שעליהם העירונו בקונטרסים קודמים*.

* ראה "מספירה לספירה" בקונטרס פ"ב, "מונחי טלפון היפים

לכול" בקונטרס פ"ג, "דע את עצמך" בקונטרס צ"ז—צ"ח.

מילון זה, שיצא על ידי האקדמיה, בשיתוף עם הטכניון — מכון טכנולוגי לישראל, הוא, למעשה, מהדורה חדשה, מורחבת ומתוקנת, של פרקי מונחי ההלחמה והרתכות, שנכללו ב"מילון למונחי טכניקה", שיצא בשעתו בתש"ו על ידי ועד הלשון העברית בסיוע הקרן למונחי חקלאות ומלאכה ובהשתתפות מוסד ביאליק.

ממילון זה עשויים להפיק תועלת, קודם כול, המלחימים והרתכים למיניהם, בסדנאות ובבתי החרושת, בבתי הספר המקצועיים, בשיעורי ההדרכה השונים של משרד העבודה ושל ארגוני העובדים, ובמעבדות בתי הספר הגבוהים והטכניון. אולם, כמו בכל מילון מקצועי, היוצא על ידי המוסד העליון ללשון, בתקופה כה תוססת בהתפתחות השפה, ימצא גם כל שוחר לשון עניין וחפץ במילון זה; שהרי המדובר הוא במלאכות ובדברים, שאינם זרים כלל לאורח הפשוט, והוא נתקל בהם יום-יום, וגם אם אינו עוסק בהם, הריהו נפגש לעתים קרובות במלחים וברתך, בפעולותיהם ובכלי מלאכתם, וראוי לו שידע לקרוא בשם הפעולות והמכשירים היסודיים הנקרים בדרכו. מלבד זאת, רובם הגדול של המונחים הקשורים במלאכות אלה נהוגים גם במקצועות אחרים ובחיים בכלל, ואין הם בגדר מלכות לעצמה. כן יש בכל מילון של האקדמיה עניין לכל מי שעוקב אחר התפתחות הלשון. כי ספר כזה המתפרסם רשמית בדפוס, הריהו סיכום של דיונים ממושכים של ועדות מומחים שונות, שמסקנותיהן אושרו על ידי האקדמיה ללשון העברית, וממילא יימצאו בו חידושי דרך, תיקוני לשון, בנייני אב למלים חדשות, ונועין

הכללות והוראות להמשך התפתחות השפה.

לא כל מעיין במילון יודע להבחין בין הלחמה לבין ריתוך. נקדים אפוא ונאמר, שההלחמה היא חיבור או צירוף של שני קצות מתכת, זהים או שונים, באמצעות מתכת אחרת, המשמשת חומר ביניים (כגון בדיל או עופרת), ואילו ריתוך הוא צירוף או חיכול שני חלקי מתכת על ידי ריכוכם באמצעות חום או חשמל ללא חומר ביניים.

המילון מציע להבדיל בין הלחמה. שהיא פעולה, לבין הלחם, שהוא תוצאת ההלחמה. לאחר שהלחמנו נתהווה במחבר הלחם. ואמנם מסתמנת בעברית החדשה מגמה המבקשת להבדיל במלים בין הפעולה ובין תוצאתה. כמובן, לא תמיד הדבר אפשרי, ויש שהבחנה אינה הכרחית, גם לא תמיד ההבחנה נהירה וברורה כמו בעניין הבדלה (פעולה) והבדל (תוצאה). המילון מזכיר גם הפשל, שהוא תוצאה של הפשלת קצהו של צינור וכדומה.

לא כל מתכת היא רתיכה, ולא כל מטיל הוא רתיך, כלומר ניתן לריתוך. אנו מתעשרים במילון זה בכמה תארים יפים אלה במשקל פעיל, המורה בעיקר על סגילות או עלילות לקבלת פעולה. רתיך הוא מה שניתן לריתוך ופריק הוא מה שניתן לפירוק. במשמע דומה, אך לא זהה, הוא גם התואר חסין. יש ריתוך שהוא חסין-בלייה ויש — חסין-שחיקה וכן חסין-הלם. נוכל להעתיק תואר זה חסין לעניינים אחרים, כגון חסין-מיס או חסין-אבק לגבי שעון, חסין-חלודה (גם לא-חליד) לגבי סכין וכדומה.

במשקל המכשירים מועל אנו נפגשים בכלי העזר

לריתוך: מבער, שבלעדי אשו לא תיתכן הלחמה, מזרק, מכשיר הזורק משהו. מחזק — מכשיר להחזיק, מלחם — להלחמה, מצב — בהבלעת הנון — להצבה, מצת — להצתה, מקבע — לקביעה ומרתכה — (לא "מרתך", כי המדובר הוא במכונה גדולה, ולא במכשיר קטן, לריתוך בחשמל). המונח סינר-ריתוך מזכיר לנו שוב, שאין להגות "סינור". ריתוך נקודות בסכטך מלמדנו, שיש תחליף עברי ל"זיגוג". "מחבר קמץ יחיד נון" מלמדנו שגם סימני התנועות וצורות האותיות בעברית עשויים לשמש סמלים לצורות שונות של השקה או חיבור, ואין צורך לכנות צורות אלה ב-T או ב-J הלאטיניות. יפה הוא חידוש הפועל המדיר, כלומר, לכסן או שיווה צורת מדרון בחיבור או בהשקה, וכן השם מדר. מלים כאלה ועוד כהנה וכהנה, המצויות במילון קטן זה למונחי הרתכות, אמנם לא יעשו אותנו לרתכים או למלחימים, לשם כך כדאי לנו אולי ללמוד בשיעורים של משרד העבודה, אבל בלי ספק עשויות הן לסייע לנו בשיפורה ובהרחבתה של הלשון בפינו ובעטנו.

מאיר רוטנברג

על השמטת המלה להיות

י' פרץ קובע בפסקה 5 של מאמרו התחיל פועל (לשוננו לעם קכא—קכב):
 "אחרי פועל עזר (חיובי ושליילי) ואחרי תחליפיו דרך, עתיד יש שהמלה להיות נשמטת (אולי לשם קיצור,